

Field : Fine Arts & Musical Studies

Type : Review Article

Received:02.10.2017 - *Corrected*:24.10.2017 - *Accepted*:26.11.2017

Erzurum Yöresi Halk Oyunları Müziğinin Müzikal Yapılarının İncelenmesi

Ahmet Selçuk BAYBURTLU

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas, TÜRKİYE

E-Posta: selcuk.bayburtlu.25@hotmail.com

Öz

Oyun insan hayatının her safhasında vardır ve hayatın geneli de bir oyuna benzetilebilir. İnsanların toplum içinde üstlendikleri statüler onları branşlarında birer oyuncu konumuna sokmaktadır. Türk Halk Oyunları Geleneksel kültürümüzün vazgeçilmez unsurlarından ve Türk insanının nesilden nesile aktararak devam eden kültürel özelliklerinden biridir.

Bu araştırma, Erzurum yöresi halk oyunlarının müzikal yapısını saptamak, türkülerin makam ve usul yapıları incelemek amacı ile yapılmıştır. Tür olarak betimsel türde, model olarak genel tarama modelindedir. Araştırmada T.R.T nota arşivine kayıtlı Erzurum yöresi halk oyunlarının incelenmesi yapılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, Türk Halk Oyunları türleri arasında “Bar” olarak tasnif edilmiş olan oyunlar, kadın ve erkek barları diye ikiye ayrılmıştır. Erzurum barları, Uşşak, Hüzzam, Buselik, Hüseyini, Rast, Çargah makamlarından oluşmaktadır ve 4/4, 5/8, 6/8, 9/8, 10/8, 12/8, 16/8, 18/8, 2/4 usullerdedir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Kültür, Halk Oyunları, Müzikal Yapı, Makam

Analysis of the Musical Structure of Erzurum Folk Dance Musics

Abstract

Game is at every stage of human life and one can see the life as a part of a game too. The statue that people take in the society puts them in the position of a player in their branches. Turkish Folk Dances is one of the indispensable elements of our traditional culture and the cultural characteristics of the Turkish people that have been passed on to impending generations.

This research was carried out with the aim of determining the musical structure of Erzurum regional folk dances and examining the maqam and procedural features of the Turkish people. The type is descriptive type, the model is the general screening model. In the analysis, the T.R.T registered folk games of Erzurum region is also studied.

According to the results obtained, the games classified as "Bar" among the Turkish Folklore genres are divided into two as men and women bars. Erzurum bars are composed of Uşşak, Hüzzam, Buselik, Hüseyini, Rast, Çargah makams and 4/4, 5/8, 6/8, 9/8, 10/8, 12/8, 16/8, 18/8, 2 / 4 are in procedures.

Keywords: Erzurum, Culture, Folk Dance, Musical Structure, Tune

1. Giriş

Oyun; sözlük anlamıyla “Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence. Hile, düzen, desise, entrika. Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma. Sahne veya mikrofonda oynamak için hazırlanmış eser, temsil, piyes.” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

“İnsanda içgüdüsel olarak mevcut bulunan, temeli din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan; toplumların kültür yapılarına göre şekillenen ve toplumdaki farklılıklar gösteren; yer ve zaman bakımından günlük hayattan farklı; isteğe bağlı, gönüllü, hür hareketlerdir.” (Eroğlu, 1995).

“Oyun enerji fazlasını atmak, benzetme içgüdüünü doyurmak, boşaltmaktır. Bir kurama göre, genç yaratıkları ilerde yaşamın gerektirdiği ciddi işve uğraşlara hazırlamak , yetiştirmek içindir. Ya da doğuştan bir geliştirme etkisi ya da üstün gelme ve yarışma isteği, yitik enerjiyi tek yönlü canlılıkla, eylemle onarmadır.” (And, 1974).

“İlk insanlar oyunla, düşünce, tasavvur, arzu, ihtiras ve efsanelerini anlatırlardı. İlk insan henüz hiçbir şey bilmediği bir dönemde, tabiat içinde yaşarken, bir takım sesler duydu, hareketler gördü. Zamanla bu hareketler ve sesler, kafasında çağrışım yapmaya başladı, hareketleri ve sesleri taklit etmeye başladı. İşte o zaman, ses ve hareketin bütünü olan oyun ortaya çıktı.” (Ay, 1999).

“Toplumbilimci için insanların toplum içinde dinlenme ve eğlence aracı olarak giriştikleri bütün fiiller oyun çerçevesi içindedir (At yarışları, sinema, dağcılık, tiyatro, dans, risk ve panayır eğlenceleri v.b. gibi)”(Boratav , 1982).

“Oyun insan hayatının her safhasında vardır ve hayatın geneli de bir oyuna benzetilebilir. İnsanların toplum içinde üstlendikleri statüler onları branşlarında birer oyuncu konumuna sokmaktadır. Anne-baba olmak, öğretmen-öğrenci ya da işçi-memur olmak gibi. “İnsanlar yaşadıkları cemiyet içindeki statülerine göre rol yaparlar. Gerçekte yeryüzünü sahne kabul edersek, insan hayatı bir oyun, insanlar da bu oyun içinde kendilerine düşen görevleri yapan birer aktördür. Öyle ise insanın en önemli özelliklerinden, vasıflarından biri de onun oyunculuğudur.”(Eroğlu, 1995).

Bu araştırma, Erzurum yöresi halk oyunlarının müzikal yapısını saptamak, türkülerin makam ve usul yapıları incelemek amacı ile hazırlanmıştır.

2. Genel Bilgiler

Kültür

Kültür bir topluluğun, bir milletin tarihsel süreç içerisinde ürettiği yeme, içme, giyinme, maddi ve manevi değerlerinin bir sonraki kuşaklara aktarılması ile gerçekleşen bir süreçtir.

“Kültür; Bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç- gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum tüm davranış biçimleri; yaşama tarzı” (Örnek, 1971: 148).

“Kültürün en önemli unsurlarından biri de müziktir. Türk müziği, coğrafi yönden oldukça geniş bir alana yayılmış, değişik coğrafyalarda değişik şekillerde gelişimini sürdürerek kendi

içerisinde son derece renkli ve zengin bir yapı oluşturmuştur. Anadolu da bu coğrafyalardan birisidir. Anadolu'nun, her bölgesinin her şehrinin hatta bazı ilçelerinin bile kendine özgü bir müzik icrası vardır. Türk halk müziği dediğimiz bu müzik, Türk insanının çeşitli olaylar sonucunda değişik şekillerde duygulanması ve bu duygularını değişik şekillerde ifadesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır” (Ekici, 2002: 217).

Halk Oyunu

Geleneksel kültürümüzün vazgeçilmez unsurlarından biri olan Türk Halk Oyunları, Türk insanının binlerce yıllık boyunca nesilden nesile aktararak devam eden kültürel özelliklerinden biridir. Buldukları coğrafi özellikleri yansıtır. Ülkemizde ise coğrafi farklılıklar nedeni ile farklı müzikler, ritmik yapı, giyiniş, inanış halk oyunlarımızda da farklılıklar göstermektedir.

Halk oyunlarındaki farklılıkların oluşumunda ise en önemli etken oyunların ritmik hareketleri ve bu ritmik hareketlerin insan bedeninde yerleşmiş şeklidir.

Türk halk oyunlarının oluşumunda dinsel etkilerin yanında, sahi olduğumuz birbirinde farklı coğrafi yapılar ve iklim özelliklerinin de katkısı büyüktür. “Özellikle Türk kültüründe sık görülen su, toprak ve dağ kültürleri, ateş ve hava kültürü gibi kültürler ile kurt, kartal, güvercin v.b. gibi hayvan kültürleri Türk halk oyunlarının meydana gelişinde önemli rol oynar.”(Eroğlu, 1988)

Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan dini törenler, doğum, ölüm, evlilik, askere gitmek gibi törenlerde halk oyunlarının çıkış noktalarına vesile olmuştur.

“Zamanla oyunlar dinsel ve törensel niteliklerini kaybederek anlamlarını tamamen açıklanamadığı soyut bir hale girmişlerdir. Bu gelişim çizgisinde konu ele alındığında, oyunun doğması için bir olayın çıkması gerekmektedir. Ortaya çıkan olay bir sevinci anlatıyor ise oyunun hareketli, yumuşak, oyuncuların karşılıklı tutumlarının samimi olduğu, jest ve mimiklerin içten ve hoş oldukları görülür. Şayet olumsuzluğa sebep veriyorsa, bu kez, hareketler sert, karşılıklı tutumlar ise asabi bir havadan asla sıyrılamazlar.”(Ekmekcioğlu, 2001).

Erzurum'un Tarihi ve Coğrafi Konumu

Erzurum'un kuruluş yeri hakkında tam bir fikir birliği sağlanamamış olmasına rağmen, M. Ö. 4 binlere kadar uzanan prehistorik çevrede ortaya çıkan çok sayıda kültür kalıntılarında yaklaşık altı bin yıldır Erzurum ve çevresinin iskân yeri olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan kazılarla ortaya çıkarılan Karaz (Kahramanlar) bölgesi bazı arkeolog ve tarihçiler tarafından en eski yerleşim yeri olarak gösterilirken, bazıları da Pulur (Ömertepe)'u ilk yerleşim yeri olarak göstermektedir. Bu görüşlerle birlikte Tufanç (Güzelova) ve bugünkü kale çevresi de ilk yerleşim yeri olarak gösterilmektedir (Gündoğdu ve ark., 2010).

Kendi adıyla anılan verimli bir ovanın güneydoğu kenarında ve Egerli dağı (2974 metre) eteğine kurulmuş olan Erzurum, deniz seviyesinden 1830 – 1980 metre yükseklikte meyilli bir satıh üzerinde kurulmuştur. Fırat'ın başlangıcı olan Karasu kaynaklarının ve kollarının çıktığı Dumlu (kuzeyde), Kargapazarı (doğuda) Palandöken (güneyde) Kop (batıda) sıra dağların arasındadır. 39-55 kuzey enlem 41-46 doğu boylam üzerinde bulunan Erzurum'un alanı 25.066 km², 2012 nüfus sayımına göre vilayet nüfusu 778,198 merkez 395.572'dir. Kilometrekareye 32 kişi düşmektedir (Sezen, 2013).

Erzurum Halk Oyunu ve Bar Kavramı

Erzurum’da halk oyunu geleneği asırlar öncesine dayanan ve bugüne kadar oldukça büyük bir bölümü korunarak günümüze ulaşmış oyunlardır. Türk Halk Oyunları türleri arasında “Bar” olarak tasnif edilmiş olan oyunlar, kadın ve erkek barları diye ikiye ayrılmıştır. Erkek barlarında erkeğin yiğitliğini ve mertliğini ifade eden vakar ve onuru temsil edercesine sert; aynı zamanda da estetik, çevik figürlerin hâkimiyetinin yanında, kadın barlarında da kadının zarafetini, ağır başlılığını ve estetiğini ifade eden figürler barınmaktadır. Yörede delikanlılara erkeklik ve mertlik anlamına gelen Dadaş denilmektedir (Doğan, 2011).

Bar; Gazimihal’ a göre; “Bar” ismini köken olarak Orta Asya’ya dayandığını belirterek şu açıklamayı yapmaktadır: “Şaman Moğollarda davul vardır ve buna “Bar” diyorlar. “Boret, Halhal “ Moğollarında ve “Tannu- Oranha” Türklerinde de (davul) a “Par” diyorlar; Altay Türkçesinde, “par” pars derisi demektir. Altay Şaman “Tüngür” yani davullarındaki bir surete de (Bar) diyorlar.” (Gazimihal, 1930).

Şaman davulunun sapına hatta kendisine Altayların kimi kabilelerinde “ BAR “ denildiği de vurgulayan Gazimihal, BAR oyunlarında” tutmak yardımcı fiili ile “ bar tutmak” denilmesini de “el ele bağlanmak” ifadesiyle anlamdaş düştüğünün tespit etmektedir.” (Gazimihal, 1960).

Göktan Ay’a göre “bar” birliktelik, beraberlik, el ele tutuşarak oynanan oyun, bir çeşit şaman davulu, birlikte oynanan sıra raksı. Eski sözlük ve diyaleklerde “bar”, “barça”, “baru” topluluk anlamına gelir (Ay, 1990).

Gazimihal’e göre Bar sözcüğü “r” ve “ğ” ses değişimine uğramış Türkçeliği kesin bir sözcüktür. Bağ sap, küme, horum gibi anlamlara gelir. Bağ tutmak el ele bağlanarak sıra tutmak demektir. Çağatay Türkçesi’nde “barlamak” düzeltmek, tertip tanzim etmek, zapt-ü rabt altına almak demektir. Fiilin “bar” kökü tertip, nizam, dizi ve sıra demek olur. Bu tanımlamaya göre bar tutmak, sıra kurmak, sıralanmak demektir (Gazimihal, 1991).

Atılcan’ a göre Erzurum barları Bar Oyunu ve Bar Ayini olmak üzere iki guruba ayırmıştır. İlkinde içgüdünün etkisiyle eğlenmek, birtakım anlamsız hareketlerle ruhu doyuruncaya kadar zıplayıp dönmek, ikincisinde ise bilerek ve inanarak her hangi bir inancı anlatmak amacıyla yapılan anlamlı hareketler olarak nitelemiştir. Atılcan’a göre Bar Oyunları: İçgüdü ile sadece eğlenmek için oynanan oyunlardır (Atılcan, 1997).

3. Yöntem

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırma, tür olarak betimsel türde, model olarak genel tarama modelindedir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargı ya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2002, s.79).

Araştırmanın Evreni

Araştırmada T.R.T nota arşivine kayıtlı Erzurum yöresi halk oyunlarının incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

4. Bulgular

Erzurum Barları

a. Erkek Barları

Başbar (Birinci bar, Sarhoş barı), Dikine (İkinci bar, Birinci aşırma), Hoşbilezik, Sekme, Koçeri, Dello, Temirağa, Tamzara, Aşırma, Yayvan, Köroğlu, Uzundere, Nare, Tavuk barı (Felek), Daldalan, Çingenler, Hançer barı (Atılcan, 1991: 44).

b. Kadın Barları

Çift beyaz güvercin, Tersine (Döne), Kavak, Sallama (Bayburt Sallaması), Aşşahdan gelirem, Ağca ferikler, Habudiyar, Atın üstünde eğer, Loy- loy (Kavak uzanır gider), Çarşıda üzüm kara (Bulut, 1984).

Makam: “Kendine özel aralıklarıyla belirli seslerin, karakteristik bir akış (Seyir) içinde kullanılmaları, makamı meydana getirir. Makamların en önemli özellikleri, kullandıkları sesler, yani dizi’leri (gam’ları); bu seslerin ardı ardına gelişiyle oluşturdukları melodinin genel alışkanlıkları (inici veya çıkıcı oluşları, bazı seslere önem verip etrafında dolaşmaları) yani seyir’leridir” (Torun, 1996: 96).

Usûl: “Vuruşlardan meydana gelen birer kalıptır. “Veya muayyen düzümlerden yapılarak kalıp halinde tespit edilmiş ölçülerdir.” (Akbulut, 1990: 15).

Tablo 1. Erzurum Barlarının Müzikal Yapısı

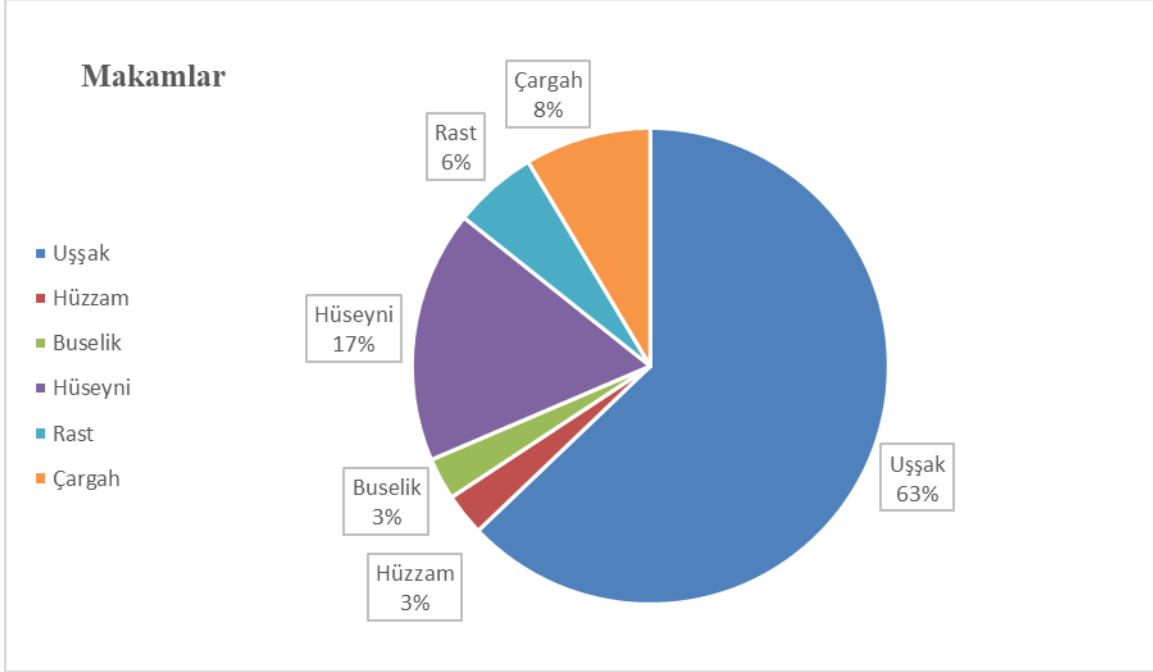
No	Eser Adı	Makamı	Usul
1	Ağırlama	Uşşak	4/4
2	Atın Üstü Eğer	Hüzzâm	4/4
3	Aşşahdan Gelirem	Buselik	12/8
4	Ankara Postası (Sallama)	HUSEYNI	9/8
5	Aşırma	Uşşak	12/8
6	Akça Ferikler	Rast	10/8
7	Baş Bar	Uşşak	9/8
8	Berde	Uşşak	2/4
9	Bayburt Sallaması	Uşşak	9/8
10	Çayır İnce Biçemedim	Hüseyni	9/8
11	Çarşıda üzüm kara	Çargâh	12/8

12	Çingeneler	Uşşak	9/8
13	Çift Beyaz Güvercin	Çargâh	4/4
14	Dahlenk	Uşşak	4/4
15	Delloy	Uşşak	4/4
16	Daldalan	Uşşak	5/8
17	Gelin Çıkarma Havası	Uşşak	10/8
18	Hekkari	Uşşak	10/8
19	Ha Bu Diyar	Çargâh	12/8
20	Hançer Barı	Hüseyni	6/8
21	Hoş Bilezik	Uşşak	12/8
22	İkinci Bar (Dikine)	Uşşak	12/8
23	Koçeri	Uşşak	4/4
24	Kavak Uzanır Gider	Rast	12/8
25	Koroğlu	Hüseyni	6/8
26	Nare	Uşşak	6/8
27	Paşa Köşkü	Uşşak	5/8
28	Sallama	Uşşak	9/8
29	Sekme	Hüseyni	9/8
30	Tamzara	Uşşak	9/8
31	Tavuk Barı	Uşşak	5/8
32	Temir Ağa	Uşşak	4/4
33	Tersine	Uşşak	18/8
34	Uzun Dere	Uşşak	6/8
35	Yayvan Barı	Hüseyni	16/8

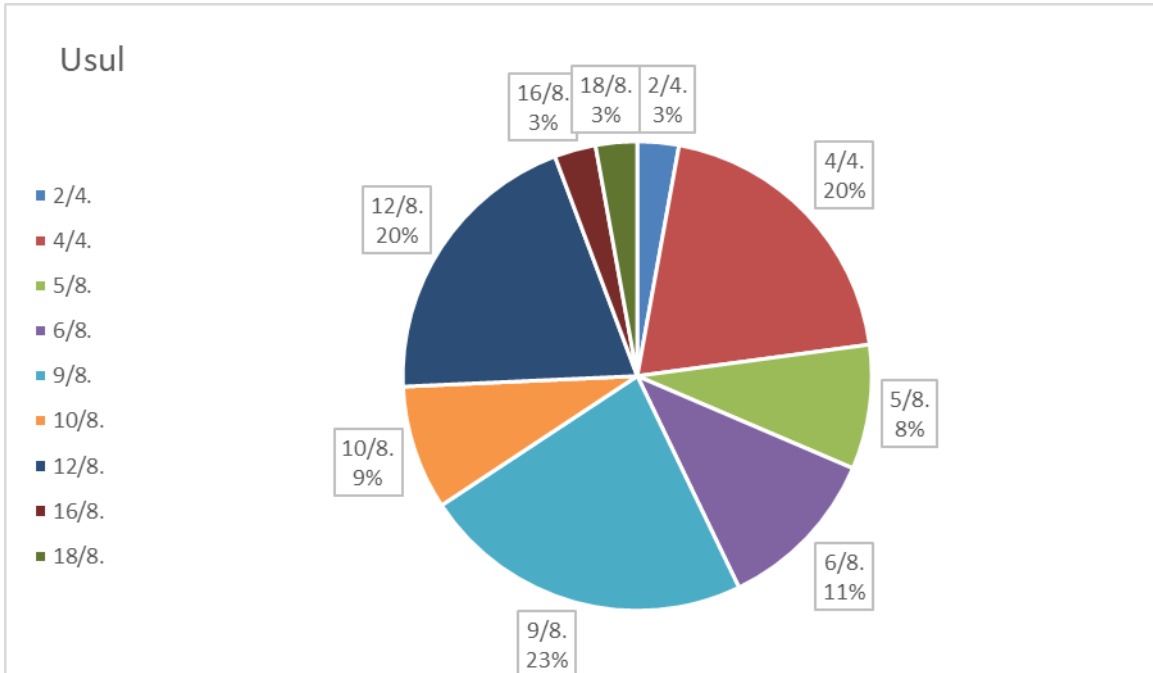

Tablo 1'e bakıldığında türkülerden 22 sinin Uşşak, 1 Hüzam, 1 Buselik, 6 Hüseyini, 2 Rast, 3 Çargâh makamları olmak üzere toplam 35 Erzurum yöresi halk oyunları müziği bulunmaktadır.

Grafik 1. Erzurum Barlarının Makamsal Yüzdeliği

Grafik 1'e bakıldığında makamların yüzde 63'ü Uşşak, yüzde 17 sinin Hüseyini, yüzde 8'i nin Çargâh, yüzde 6 sini Rast, yüzde 3'ü Buselik, yüzde 3'ü Hüzam olduğu saptanmıştır.

Grafik 2. Erzurum Barlarının Usul Yüzdeliği

Grafik 2'ye bakıldığında usullerin yüzde 20 si 4/4, yüzde 8'i 5/8, yüzde 11'i 6/8, yüzde 23'ü 9/8, yüzde 9'u 10/8, yüzde 20'si 12/8, yüzde 3'ü 16/8, yüzde 3'ü 18/8, yüzde 3'ü 2/4 olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Oyun insan hayatının her safhasında vardır ve hayatın geneli de bir oyuna benzetilebilir. İnsanların toplum içinde üstlendikleri statüler onları branşlarında birer oyuncu konumuna sokmaktadır.

Türk Halk Oyunları Geleneksel kültürümüzün vazgeçilmez unsurlarından ve Türk insanının nesilden nesile aktararak devam eden kültürel özelliklerinden biridir. Buldukları coğrafi özellikleri yansıtır. Ülkemizde ise coğrafi farklılıklar nedeni ile farklı müzikler, ritmik yapı, giyiniş, inanış halk oyunlarımızda da farklılıklar göstermektedir.

Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan dini törenler, doğum, ölüm, evlilik, askere gitmek gibi törenlerde halk oyunlarının çıkış noktalarına vesile olmuştur.

Türk Halk Oyunları türleri arasında "Bar" olarak tasnif edilmiş olan oyunlar, kadın ve erkek barları diye ikiye ayrılmıştır.

Erzurum barları, sinin Uşşak, Hüzzam, Buselik, Hüseyini, Rast, Çargâh makamlarından oluşmaktadır ve 4/4, yüzde 5/8, yüzde 6/8, yüzde 9/8, 10/8, 12/8, 16/8, 18/8, 2/4 usullerdedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, Y. (1990). Klasik Türk Müziği Şarkı Formunda Usûl-Aruz Vezni İlişkisi. Konya: Sanatta Yeterlilik Tezi.

And, M. (1974). Oyun ve Bügü , İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Atılcan, İ.C. (1991). Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri. İstanbul: Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, Dinç Matbaası.

Atılcan, İ.C. (1997). Erzurum Yakutiye Dergisi, "Bar Oyunu Bar Ayini".

Ay, G. (1990). Folklor Giriş, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Mezunları Yayınları 1, Kasım.

Boratav, P.N. (1973). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Ankara: Fono Matbaacılık.

Bulut, S. (1984). Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru. Ankara: Erzurum Halk Oyunları Türküleri Derneği Yayınları.

Doğan, A.S. (2011). Erzurum'un İlçelerinde Oynanan Halay Oyunlarında Bilinmeyen Garabet (Garampet) Ekev Akademi Dergisi.

Eroğlu, T. (1995). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Halk Oyunları ve Halaylar'ın İncelenmesi, Ankara, 12.

Ekici, S. (2002). "Türk Müziği Devlet Konservatuvarlarında Nasıl Bir Yapılanma Olmalıdır", 21.yy başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu, s.217, Sevda Cenap And Müzik Vakfı, Ankara.

- Ekmekcioğlu, İ. (2001). Türk Halk Oyunları, İstanbul.
- Eroğlu, T. (1988). Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Sahne Düzeni Uygulamasının Gerekliliği ve Ortaya Çıkan Problemler, Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Gazimihal, M.R. (1930). Şarki Anadolu Türkü ve Oyunları, İstanbul, s. 5.
- Gazimihal, M.R. (1960). Erzurum Yakutiye Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, s. 31.
- Gazimihal, M. R. (1991). Türk Halk Oyunları Kataloğu, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:161, Ankara.
- Hamza, G., Bayhan, A.A., Aslan, M. (2010). Sanat Tarihi Açısından Erzurum, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları, Erzurum.
- Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Örnek, S.V. (1971).100 Soruda İlkelerle Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Torun, M. (1996). Gelenekle Geleceğe Ud Metodu, İstanbul: Çağlar Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Oyun Maddesi, s.345.